18. 10. 2002

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Klid mrtvým

„Poslední věci člověka“ nejsou nikdy veselé. Ale kupodivu jsou zásadně vždy zajímavé. Zajímáme se o ně snad proto, že se jim ani my nevyhneme? Kdo ví… Již tisíce let pohřbíváme své zesnulé a rovněž již tisíce let tento rituál děláme dle křesťanské víry. Ale jak a proč? Bojíme se mrtvých nebo jsme schopni porušit jejich věčný klid?

„Poslední věci člověka“ nejsou nikdy veselé. Ale kupodivu jsou zásadně vždy zajímavé. Zajímáme se o ně snad proto, že se jim ani my nevyhneme? Kdo ví… Již tisíce let pohřbíváme své zesnulé a rovněž již tisíce let tento rituál děláme dle křesťanské víry. Ale jak a proč? Bojíme se mrtvých nebo jsme schopni porušit jejich věčný klid?

Pohovořme nejprve o rituálu samotném. Ačkoliv je to v dnešním světě, kde jsou kněží přítomni i při obřadech v krematoriu, poněkud paradoxní, ale prvotní úkol církve bylo vystupovat proti pohanskému zvyku spalování mrtvol (tímto se nikterak nehodlám dotknout Spolku přátel žehu). Místa pohřbu se volila v různých časech odlišně. Některé společnosti chtěly žít v blízkosti a souladu se svými zemřelými, k němž se obracely o pomoc, radu, přímluvu… Dodnes existují kmeny, které pohřbívají alespoň části svých zemřelých, ne-li přímo ve svých domech, pak alespoň v bezprostřední blízkosti. V křesťanství se brzy vyvinul kult světců a shromažďování jejich ostatků v kostelích (ostatně, dnes přecházíme existenci často bohatých relikviářů téměř bez povšimnutí, jelikož většina návštěvníků ani řádně neví „co to je“ – nuže vězte, že jsou to desítky a stovky kůstek zemřelých blahoslavených či světců, což je jedno z největších kostelních bohatství, jelikož k sobě tyto ostatky jaksi přitahují milost Boží, čímž posvěcují chrámový prostor). A právě tak se od pradávna vyvíjel princip „být pohřben u paty světce“. Největší milostí pro zesnulého, který sám nebyl „tak úplně svatý“ (zato však často dostatečně zámožný) bylo připojení jeho hrobu co nejblíže k hrobu nějakého světce či blahoslaveného, k obecně uznávané církevní autoritě. Světec byl totiž jakousi bránou do nebes a čím blíže mu zesnulý byl, tím měl větší naději „nasáknout“ podobnou milostí a být přijat na nebesa po boku světce. Tak vnikaly hřbitovní společenství v okolí kostelů, v nichž byl pohřben světec nebo například skupina mnichů, coby duchovně čistých osob apod.

S tímto obrazem spojování pohřebiště okolo svatého místa mají dnes obzvláště městské hřbitovy pramálo společného. Ostatně – později se zakázalo pohřbení v kostelech zcela, přičemž výjimkou byli jen donátoři kostela (tedy ti, kteří nechali kostel vystavět – obvykle můžeme jejich rodové erby vidět na portále při vstupu do chrámu), dále jejich nejbližší, vyšší duchovní (nicméně kněžím, již obvykle náleželo místo vně zdi kostela). Právo na pohřeb v kostele měl samozřejmě panovník a další suverénní osoby světské a církevní. A dnes? Inu, pokud jste alespoň z knížecího rodu, máte naději…

Ze zdravotních důvodů byly hřbitovy zakládány později na místech odlehlejších od obydlí (ostatně v 17. a 18. století bylo například ve Francii uzavřeno mnoho hřbitovů, jelikož zápach a nákazy zamořovaly nejen přilehlé okolí, ale i spodní vody a díky tajným chodbám se tyto nežádoucí projevy „odchodu na onen svět“ projevovaly i na místech zcela nečekaných. Slavný je pařížský „Hřbitov neviňátek“, který byl nejednou terčem petic pařížských měšťanů, až byl nakonec zrušen zcela).

Starší církevní věrouka hovoří o občasném přiřknutí hřbitovů „obcím světským“, přičemž byly jen pohřební funkce přenechány církvím (ani to dnes již neplatí – hřbitov je obvykle pozemkem v majetku obecního úřadu a je spravován dle přísných hygienických a dalších norem). Nutno zdůraznit, že většina hřbitovů v českých zemích byla katolických, proto se zde zakazovalo pohřbívat osoby nekřtěné, kacíře, schizmatiky, apostaty, exkomunikované příčetné sebevrahy, ty, kteří padli v

souboji, hříšníky, kteří notoricky zůstali bez pokání, dála ty, kteří odmítali velikonoční pokání a poslední pomazání. Praxe na hřbitovech „akatolických“ byla ovšem mnohem mírnější.

Faráři se platíval tzv. „štolní poplatek“ (ostatně, hrob je štola sui generis…), vybrané pohřební místo u kostela či alespoň kaple muselo být vysvěceno, což prováděl obvykle biskup či alespoň kněz mající zmocnění jej zastupovat. Právě tímto aktem se hřbitov stal „res sacra“ a byl postaven zcela pod ochranu zákonů – v rakousku-uhersku upravoval tento stav paragraf 306 trestního zákona, který prohlásil každé úmyslné poškození hrobů „za přečin trestný od jednoho do šesti měsíců“. Dnešní trestní zákon je „zajímavější“, neboť neupravuji přímo poškození hrobu, ale hovoří „jen“ o hanobení lidských ostatků - §202a: „(1) Kdo bez povolení otevře hrob nebo hrobku nebo urnu s lidskými ostatky, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem. (2) Kdo z pohřebiště svévolně odejme lidské ostatky nebo s lidskými ostatky nakládá v rozporu se zákonem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem. (3) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 jako člen organizované skupiny.“

Samotné „hanobení hrobu“ (krádeže hřbitovních váziček apod.) je trestáno jen jako majetková trestná činnosti nebo různé přestupky proti společenskému soužití. Pravda, dnes se z hrobu více než vázička na květiny zcizit nedá. Samozřejmě - kdysi tomu bylo jinak, v dobách, kdy se dávaly zemřelým „na cestu“ nejen jejich osobní věci, ale i předměty vysoké umělecké hodnoty bylo vykradačství hrobů „druhým nejstarším řemeslem“, jak to ve své knize „Jak soudili faraoni“ nazvala Joyce Tyldesleyová. Ostatně, faraon neměl jediného syna, takže bylo zapotřebí je nějak „zaopatřit“ – úřad velekněze byl výnosný, ale zřejmě ne dost. Ovšem královských synů zde byli o „prostí kněží“ a jejich život je dle dokladů zcela v rozporu s tradovanou představou - nebyla zde žádná pompa, žádné bohatství, kněz žil často v nuzném příbytku pod chrámovými schody a byl značně chudý. Sociální postavení kněžích dokládá i fakt, že se sami dopouštěli vykrádání hrobek, jak nás o tom zpravují četné dokumenty ze soudních přelíčení - např. ,,Soudní zápisy o loupežích v hrobkách na vésetském západu”, uvedeno v LEXA, F.: Veřejný život ve starověkém Egyptě - doklady, 1. vyd., Praha 1955, str. 100-103). Ale to bylo v době darů mrtvým do podsvětí a polyteismu…

Dnes jsou hřbitovy zřízené čistě pro příslušníky určité církve již ojedinělé. Nicméně dříve to nebylo nic nezvyklého – katolíci ke katolíkům, evangelíci k evangelíkům… „Obecní hřbitovy“ byly zpravidla společné všem konfesím (a ani dnes se samozřejmě nikdo neptá, zda jste katolík, čili můžete být pohřben na obecním hřbitově). V c.k. monarchii byly vztahy týkající se církví upraveny tzv. mezikonfesním zákoně, jehož článek 12 stanovil, že „žádná náboženská společnost nesmí odmítnout na svém hřbitově slušné pohřbení mrtvoly osoby k ní příslušející, běží-li o pohřbení v rodinné hrobce neb není-li v obvodu místní obce, kde mrtvola se nalézá, zvláštní hřbitov společnosti, k niž zemřelý příslušel“.

Odmítání pohřbívání sebevrahů je věcí čistě církevní (založena na teorii o nespasitelnosti duše sebevraha, protože sebevrah ztratil víru v Pána, ztratil víru zcela, tedy není považován dále za věřícího a je exkomunikován z církve) a již v Rakousku-Uhersku se na obecních hřbitovech nepraktikovalo.

© EPRAVO.CZ – Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- Přezkumné řízení ve světle rozsudku NSS č. j. 6 As 237/2023-31
- Algoritmizace veřejné správy a meze správního uvážení na příkladu přijímacího řízení na střední školy
- Vydat, či nevydat rozhodnutí podle informačního zákona?
- Jak se bránit proti územnímu plánu?
- Evropské dotace srozumitelně: Díl druhý – Žadatel nebo příjemce?
- Uzavírky místních i účelových komunikací a zřizování objížděk
- Reforma nařízení EU 261/2004: Co znamená pro letecké dopravce?
- Evropské dotace srozumitelně: Díl první – Unijní a národní rámec
- Když důkazy nestačí: Rizikové aspekty prokazování řádného užívání ochranných známek
- Nestačí „mít systém“ aneb povinnosti veřejnoprávních původců při přechodu na atestovaný eSSL
- Výroční zpráva ÚOOÚ za rok 2025: nové regulatorní priority v oblasti ochrany osobních údajů